

STUDIJA SLUČAJA:

Strateški postupci protiv učešća javnosti u Srbiji (SLAPP)

Ova studija slučaja je deo zajedničkih napora Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA), Nacionalne koalicije za decentralizaciju (NKD), Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP) i Partnera za demokratske promene Srbija da podstaknu veće učešće građana u odlučivanju kroz inicijativu „Građani imaju moć“. Izrada ove studije omogućena je uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj studije je isključiva odgovornost autora i ne predstavlja nužno stavove USAID-a ili Vlade SAD.

Autori/ke:

Damjan Mileusnić
Uroš Mišljenović
Milena Vasić
Nina Nicović
Marina Mijatović

Recenzentkinja:

Ana Toskić Cvetinović

Lektura i korektura:

Tamara Ljubović

Dizajn i prelom:

Kliker Dizajn

Izdavač:

Partneri Srbija

Za izdavača:

Ana Toskić Cvetinović

Beograd, april 2021. godine

Sadržaj

.....

Uvod.....	5
Primeri strateških postupaka protiv učešća javnosti u Srbiji.....	7
Bitka za Košutnjak.....	7
Traganje za lažnim vestima	9
Zagađenje Velikog bačkog kanala i oko njega	11
Rajski papiri	14
Uporedna praksa u Sjedinjenim Američkim Državama	15
Raspoloživi pravni mehanizmi zaštite u SLAPP postupcima.....	17
Zaključci i preporuke.....	19

Uvod

Aktivisti i novinari ukazuju na propuste u radu institucija, zbog čega ponekad bivaju izloženi različitim vrstama reakcija rukovodilaca tih institucija i nosilaca javnih funkcija. Osim verbalnih reakcija u vidu diskreditacija i optužbi za krivična dela,^[1] zabeleženi su primeri intenzivnih inspekcijских kontrola,^[2] otežanih izdavanja akreditacija za pružanje usluga,^[3] nepovoljnijeg tretmana na konkursima koji se finansiraju javnim sredstvima,^[4] sprovođenja istraga u vezi sa navodnim aktivnostima finansiranja terorizma ili pranja novca,^[5] itd.

Srbija je jedna od zemalja koje su pristupile Deklaraciji Ujedinjenih nacija (UN) o braniteljima ljudskih prava^[6], koja predstavlja veoma važan politički dokument UN-a, čime se obavezala da stvori pravnu, političku i društvenu klimu za neometan rad onih koji se, prema Deklaraciji smatraju braniteljima i braniteljicama ljudskih prava. Prava i obaveze iz ove Deklaracije često bivaju zaboravljena i marginalizovana u svakodnevnom životu u Srbiji, čime Srbija kontinuirano krši svoje međunarodne obaveze.

Kao posebnu vrstu odmazde zbog delovanja u javnom interesu, u ovoj studiji slučaja predstavljamo više primera u kojima su u Srbiji protiv aktivista i novinara pokrenuti takozvani strateški postupci protiv učešća javnosti, odnosno SLAPP postupci. (eng: *Strategic Lawsuits against Public Participation*).

U ovakvim situacijama, cilj nije zadovoljenje pravde ili ostvarivanje drugog legitimnog interesa zbog kojih se uobičajeno pokreću postupci pred organima pravosuđa. Podnosioci često uopšte ne očekuju da „pobede“ u postupku, znajući da im okolnosti slučaja ne idu u prilog.

Cilj koji pokretači SLAPP postupaka žele da postignu je zastrašivanje tuženih. Kada se sagledaju neposredni povodi za tužbe protiv aktivista ili novinara, jasno je da su one usmerene na suzbijanje kritika i u budućnosti, odnosno na cenzurisanje istraživačkih novinara i odvrćanje aktivista od daljeg rada u javnom interesu. Ukoliko aktivista godinama učestvuje u sudskom predmetu, suočavajući se sa troškovima vođenja postupka, odnosno svoje odbrane, kao i optužbama i predviđenim posledicama koje mogu biti ozbiljne, pitanje je da li će se odvažiti da svo to vreme nastavi da ukazuje na loše postupanje istih aktera. Dakle, SLAPP postupci usmereni su ka gušenju slobode govora i ograničavanje kritike onih koji su na pozicijama moći.^[7]

U ovoj studiji slučaja postavićemo SLAPP postupke u lokalni kontekst. Odsustvo vladavine prava, kao i nerazvijena podela vlasti oličena u uticaju izvršne vlasti na organe pravosuđa,^[8] u Srbiji čini SLAPP postupke dodatno opasnim po aktiviste i novinare. Sam ishod usled dugogodišnjeg problema sa nezavisnošću pravosuđa nije uvek određen pravnom prirodom predmeta, već je često uslovljen političkim pritiscima i faktorima.

[1] <https://www.danas.rs/politika/martinovic-ponovo-napao-celnike-nvo-crta/>

[2] <https://www.danas.rs/drustvo/vlast-zloupotrebljava-institucije-za-obracun-sa-juznim-vestima/>

[3] <http://preugovor.org/Vesti/1529/Smanjenje-prostora-za-dijalog-pogorsano-napadima.shtml>

[4] <http://rs.n1info.com/Vesti/a641335/Sufinansiranje-medija-najvise-tabloidima-za-kupovinu-cutnje.html>

[5] <http://rs.n1info.com/Vesti/a624048/Spisak-novinar-a-organizacija-cije-transakcije-trazi-Uprava-za-spreccavanje-pranja-novca.html>

[6] <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/Declaration/summaries/serbian.pdf>

[7] http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/zastrasivanje-medija-i-gusenje-slobode-izrazavanja-tuzbama_905506.html

[8] <http://europa.rs/godisnji-izvestaj-o-srbiji-2020/>

Takođe, u studiji slučaja ćemo ukazati na dodatni kontekstualni faktor. Za razliku od nekih drugih zemalja, na primer Sjedinjenih Američkih Država, u kojima su SLAPP postupci takođe prisutni, ali predstavljaju manevar koji često koriste korporacije,^[9] u Srbiji ovakvim aktivnostima pribegavaju nosioci javnih funkcija, pa čak i javne institucije. To praktično znači da se mandat javnih funkcionera, ili resursi opredeljeni za javne institucije, ne koriste za sprovođenje poverenih nadležnosti, već za obračun sa onima koji ukazuju na nepravilnosti u radu funkcionera, odnosno institucija, insistiraju na njihovom odgovornom, transparentnom i iznad svega – zakonitom radu.

Kako prevodimo SLAPP u ovoj studiji?

U ovoj studiji izraz SLAPP preveden je kao strateški postupak, iako u originalnom nazivu „*Strategic Lawsuits against Public Participation*“ ima u vidu pre svega parničnu tužbu u građanskom postupku. Budući da je izraz nastao u anglosaksonskom pravu, zbog specifičnih razlika pravnih sistema smatramo da je „postupak“ adekvatniji prevod od bukvalnog prevoda „tužba“, jer on obuhvata širi spektar radnji – proteže se i na prekršajne postupke evropskog kontinentalnog prava, kao i krivične prijave i krivične tužbe koje može podneti fizičko lice. Ovde posebno treba uzeti u obzir razliku između položaja javnih tužilaca u anglo-saksonskom pravu, gde postoji tradicija nezavisnog tužioca, i u domaćem pravu, u kome tužilac ima niži stepen nezavisnosti, tzv. samostalnosti. Iako je javno tužilaštvo prema Ustavu Republike Srbije samostalni organ, postupanje tužilaštva je i dalje u velikoj meri vezano za izvršnu vlast, pa se ovakve, očigledno neosnovane, krivične prijave ne odbacuju odmah, već se pristupa određenim predistražnim radnjama koje obuhvataju saslušanje i eventualno dovođenje osumnjičenog, a u naročito opasnim slučajevima i zadržavanje do 48 sati i određivanje pritvora. Iako se sami postupci često završe odbacivanjem krivične prijave, ovakvo postupanje ima za cilj zastrašivanje aktivista i njihovo iscrpljivanje kroz potrebu da se neprekidno brane od neosnovanih krivičnih prijava, pa smatramo da im je mesto među slučajevima koji oslikavaju zloupotrebu prava od strane privatnih lica, koja su na izvestan način udružena sa organima državne represije.

Studija sadrži prikaz ilustrativnih primera SLAPP postupaka protiv aktivista i novinara u Srbiji, ukazuje na posledice do kojih dovode ovakvi procesi po javnost kao kontrolni mehanizam, i neke predloge aktivistima i novinarima kako da postupaju u slučajevima kada se protiv njih pokrenu SLAPP postupci.

Informacije potrebne za izradu studije prikupljene su uvidom u medijske sadržaje i direktnim razgovorom sa aktivistima i novinarima ili njihovim zastupnicima.

Studija je izrađena u okviru projekta „Građani imaju moć“, u okviru kog Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA), Beogradski centar za bezbednosnu politiku (BCBP), Nacionalna koalicija za decentralizaciju (NKD) i Partneri Srbija pružaju različite vidove podrške aktivistima, uključujući i neke čija iskustva predstavljamo u nastavku.

[9] <https://anti-slapp.org/slapp-stories>

Primeri strateških postupaka protiv učešća javnosti u Srbiji

U studiji slučaja koja je pred vama predstavimo najznačajnije primere slučajeva u kojima su javne institucije i nosioci javnih funkcija pokretali različite pravne postupke protiv aktivista, novinara i organizacija civilnog društva, koji u okviru svojih svakodnevnih aktivnosti ukazuju na propuste u radu organa javne vlasti. Neki od ovih slučajeva bili su medijski ispraćeni, za neke smo saznali sarađujući sa aktivistima u okviru gorepomenutog projekta „Građani imaju moć“, a neki su bili deo advokatske prakse saradnika koji su učestvovali u izradi ove studije slučaja. Važno je napomenuti da lista SLAPP postupaka pokretanih protiv aktivista i novinara koje ćemo predstaviti nije konačna.

Bitka za Košutnjak

Kao primer pritiska na aktiviste izdvaja se slučaj Dejana Jovanovića, koji se već duži period bori protiv nepravilnosti koje prate izgradnju sportskog kompleksa u Košutnjaku.

Proces izgradnje sportske hale na ovoj lokaciji započet je u februaru 2019. godine. Prema Dejanovim tvrdnjama, Zavod za sport i medicinu sporta Republike Srbije nije imao neophodne građevinske dozvole za otpočinjanje ovih radova, a čitav postupak sproveden je bez adekvatne javne rasprave i transparentnosti procesa.

Nakon kontaktiranja Sekretarijata za inspeksijske poslove i Ministarstva zaštite životne sredine, i ukazivanja na nepravilnosti, na koje je izostala adekvatna reakcija, Dejan je zajedno sa građanima počeo da organizuje okupljanja protiv izgradnje objekta.

18. juna 2019. godine, građani su uočili da je došlo do seče drveća. Dejan je pozvao policiju čim je zatekao ljude kako seku stabla, a potom je zajedno sa okupljenim građanima nastojao da spreči dalju seču, gradnju i ulaz kamiona na gradilište. Snimao je čitav proces i prenosio snimak uživo na Fejsbuk profilu.^[10] Na kraju, Zavod za sport i medicinu sporta Republike Srbije je protiv Dejana podneo krivičnu prijavu za nasilničko ponašanje.

Ovakvo postupanje Zavoda za sport posebno je zabrinjavajuće, imajući u vidu da Krivični zakonik pod ovim krivičnim delom podrazumeva „grubo vređanje ili zlostavljanje drugog, vršenje nasilja prema drugom, izazivanje tuče ili drsko ili bezobzirno ponašanje koje značajnije ugrožava spokojstvo građana ili teže remeti javni red i mir“,^[11] i činjenicu da se za ovo krivično delo predviđa kazna zatvora do tri godine. Takođe, Dejanovo postupanje ni na koji način u predmetnoj situaciji nije odgovaralo „nasilničkom ponašanju“, s obzirom da je aktivista samo snimao događaj i sprečavao seču drveća, te odmah pozvao policiju da prijavi lica koja je tamo zatekao. Krivična prijava ispunjava sve elemente SLAPP postupka, jer nije potkrepljena činjenicama, i pokrenuta je isključivo kako bi izazvala strah među aktivistima i sprečila njihovo dalje interesovanje za teme transparentnosti i odgovornosti organa javne vlasti.

[10] <https://www.danas.rs/dijalog/pisma-citalaca/nocna-hajducija-u-kosutnjaku-posecena-zdrava-stabala-foto-video/>

[11] [Krivični zakonik](#), čl. 344, st. 1

Dejan kaže se po dobijanju informacije da je protiv njega podneta krivična prijava osetio ugroženim. Saznanje da mu pretili zatvorska kazna navelo ga je da odreaguje i adekvatno prilagodi svoj dalji aktivistički rad. Dejan to ovako opisuje:

„Nakon prvog šoka, odnosno iznenađenja, prijavu sam doživeo vrlo ozbiljno. Ne zbog toga što sam mislio da je utemeljena, jer sam znao šta se tog dana dogodilo i da se krivci za kaos u Košutnjaku nalaze drugde, već zbog toga što me je dovela u situaciju da zavisim od poštenja i profesionalnosti onih koji će po toj prijavi postupati. Takođe, shvatio sam da, ako bih ponovo organizovao neke slične akcije, da bi neke nove neutemeljene prijave mogle dodatno da me ugroze.“

Dejan je na vreme angažovao advokaticu sa kojom je pažljivom izradom strategije preduzimaio dalje korake. Prvo, Dejan je u ovom slučaju iz defanzive prešao u ofanzivu. Samim tim što je odmah pozvao policiju i prijavio da je više osoba nelegalno seklo drveće, taj kritični događaj tj. krivična prijava je morala biti zavedena i samim tim prosleđena javnom tužilaštvu koje je dalje ispitivalo navode u njoj. Svrha ove prijave bila je da se ukaže na stvarnog krivca u ovom slučaju, odnosno da se nadležnim institucijama predstave nezakonitosti u vezi sa sečom šume i drugim aktivnostima na istoj parceli. Prateći tok predmeta koji je inicirao Dejan, od policije do javnog tužilaštva, ustanovljeno je da je ceo slučaj završen odbacivanjem krivične prijave, ne samo u pogledu krivičnog dela pustošenje šuma iz člana 274 KZ, već i bilo kog drugog krivičnog dela iz nadležnosti tog tužilaštva. Nažalost, Dejan, koji je imao neposredna saznanja i mogao da pomogne javnom tužilaštvu u daljoj istrazi, nije saslušan kao svedok u ovom postupku.

Drugo, u predistražnom postupku gde je Dejan bio osumnjičeni, njegova advokatica je sve vreme bila aktivna; raspitivala se o slučaju i ustanovila da se za isti događaj u nadležnom javnom tužilaštvu faktički vode dva paralelna postupka. Jedan u kome je Dejan od strane Zavoda za sport i medicinu bio prijavljen kao osumnjičeni za nasilničko ponašanje, i drugi u kome se po Dejanovoj prijavi policiji ispitivalo da li je bilo nezakonitih radnji u seči drveća na toj parceli. Dejanova advokatica je u predistražnoj fazi krivičnog postupka podnescima Drugom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu stalno ukazivala na činjenicu o postojanju dva različita broja predmeta za isti događaj, i samonicijativno je prilagala dokaze koji potvrđuju Dejanovu nevinost i razloge za njegovo postupanje tog dana: snimke, fotografije, konkursnu dokumentaciju vezanu za izgradnju Sportskog centra Košutnjak, mišljenja nadležnih institucija povodom njegove izgradnje, kao i broj stabala predviđenih za seču zbog te izgradnje, koji se prema Dejanovom mišljenju nije slagao sa onima koje su zatekli.

Kao rezultat takvog pristupa, uz profesionalno postupanje javnog tužilaštva, krivična prijava protiv Dejana je odbačena u februaru 2020. godine. Zavod za sport i medicinu sporta Republike Srbije uložio je prigovor na odluku tužilaštva, koji nije prihvaćen.

Nakon saznanja da mu više ne pretili zatvor, Dejan je osetio olakšanje. Kako nam je rekao:

„Entuzijazam da se borim za javni interes nije me nikada napuštao. Ali zbog ove epizode sam postao svesniji rizika koji aktivizam sa sobom nosi. Poručujem aktivistima da ne odustaju, da se bore, ali i da uvek uz sebe imaju advokata, u slučaju da, kao što je to bio slučaj sa mnom, institucije pokušaju da ih zastraše raznim neutemeljenim prijavama. Koliko god da su one apsurdne, potrebna vam je adekvatna pravna podrška da na njih reagujete i sebe sačuvate.“

Seča drveća na Košutnjaku – Izvor fotografije: Dejan Jovanović

Traganje za lažnim vestima

Jedan od najsvežijih primera SLAPP prakse predstavlja privatna tužba novinske agencije Tanjug protiv Stefana Janjića, glavnog urednika Fejk Njuz Tragača. Naime, Stefan je prilikom jednog od gostovanja na televiziji N1 izjavio da Tanjug emituje lažne vesti, pa je u skladu sa tim, Tanjug podneo tužbu za krivično delo narušavanja poslovnog ugleda i kreditne sposobnosti.^[12]

Tanjug u svojoj tužbi navodi da je Stefan prilikom gostovanja na televiziji N1 širio neistinite podatke o njihovom poslovanju navodeći nekoliko lažnih vesti o koronavirusu koje su potekle od te agencije, takođe ih predstavivši kao kreatorne lažnih vesti. U tužbi je i citirana Janjićeva izjava prilikom gostovanja na N1: „Dakle, mediji pogledaju ono što je objavio Tanjug, uzimaju to zdravo za gotovo i prenose uz neke bombastične i klikbejt naslove. Ja bih rekao da je poodavno, dakle ne želim da generalizujem, naravno tu ima da je većina vesti na Tanjugu tačna, ali odavno nije agencija kojoj možete verovati jedan kroz jedan. Da kažete, evo šta je objavljeno tu, možemo da prenesemo“.^[13]

Stefanov advokat u odgovoru na tužbu naveo je da ovakvi vidovi tužbi predstavljaju upravo pokušaj uticaja na druge novinare i organizacije:

„To što Tanjug traži uslovnu kaznu znači da ne žele da Stefan Janjić izdržava zatvorsku kaznu, nego su zadovoljni samim postojanjem osuđujuće presude. Sve to govori u prilog tome da je pravi cilj podnošenja privatne tužbe u ovom slučaju stvaranje „chilling effect“-a“, kaže Velko Milić, advokat Stefana Janjića. On je takođe naveo i da „Brojne međunarodne preporuke koje se odnose na slobodu izražavanja govore o tome da protiv novinara nije prihvatljivo pokretati krivične postupke zbog posla kojim se bave. Ipak, Tanjug se opredelio baš za krivični postupak, bez obzira što u ponašanju Stefana Janjića nema ni govora o bilo kom krivičnom delu“.

[12] Preuzeto sa: <http://rs.n1info.com/Vesti/a673073/Tanjug-o-tuzbi-protiv-Janjica-Kad-vas-neko-lazno-optuzi-mora-za-to-da-odgovara.html>

[13] Preuzeto sa: <https://www.raskrikavanje.rs/page.php?id=Tanjug-tuzio-urednika-Fejk-njuz-tragaca-traze-uslovnu-kaznu-zatvora-750>

Šta je Chilling Effect?

Eng. *Chilling Effect* je promena ponašanja u aktivizmu jedne osobe usled nekog spoljnog napada ili pritiska – osoba se uzdržava ili plaši da koristi Ustavom priznata prava poput prava na slobodu izražavanja, prava na mirno okupljanje ili prava na slobodu medija pod pretnjom neke, najčešće pravne, posledice. Bez obzira da li ima osnova za vođenje nekog pravnog postupka ili ne, sama pretnja postupkom – bilo krivičnim, parničnim ili upravnim, dužinom njegovog trajanja, angažovanjem aktiviste ili aktivistkinje u ovom postupku i konačno, pravnom sankcijom, može izazvati ponašanje koje najčešće opisujemo kao autocenzura^[14].

Advokat okrivljenog takođe se osvrnuo na problematiku objavljivanja lažnih vesti, ne samo od strane primarnog medija, već i iz razloga što drugi portali potom mogu dalje prenositi tu vest, pod pretpostavkom da su tvrdnje u tekstu istinite.^[15] Portal Raskrikavanje na svom sajtu takođe je naveo nekoliko vesti objavljenih od strane Tanjuga za koje su oni utvrdili da nisu istinite.^[16]

Ovde treba imati u vidu specifičan pravni status Tanjuga, kao i okolnost da godinama ostvaruje prihode ugovorima sa javnim institucijama.^[17] Po tom osnovu, Tanjug ne predstavlja tipičnog aktera na tržištu, zbog čega bi morao postojati viši prag tolerancije prema kritikama.

Imajući u vidu da je Tanjug na raspolaganju imao i druge mehanizme kako bi utvrdili da je Janjićeva tvrdnja netačna, između ostalog i zahtev za objavljivanje demantnija od strane Fejk njuz Tragača i redakcije N1, oni su se ipak opredelili za podnošenje privatne tužbe. Ovakvim postupanjem, može se uticati ne samo na Janjića, već i ostale novinare, koji će potom, imajući u vidu tužbu protiv Janjića, verovatno dosta opreznije kritikovati rad određenih institucija. Tužbom nije tražena naknada štete već uslovna osuda. Time bi Janjić, ukoliko bude oглаšen krivim, morao da se uzdrži od komentarisanja daljeg rada Tanjuga u narednom periodu, kako bi izbegao zatvorski kaznu. Janjićev advokat izjavio je da su njegov klijent i Tanjug prihvatili predlog suda da spor pokušaju rešiti mirnim putem, odnosno medijacijom.^[18]

Ovaj slučaj dobio je neuobičajen epilog. Naime, u martu 2021. godine, Treći osnovni sud u Beogradu je doneo rešenje kojim se odbacuje privatna tužba JP novinske agencije Tanjug protiv urednika FakeNews Tragača Stefana Janjića, zbog brisanja Tanjuga iz registra privrednih subjekata.^[19] Do okončanja postupka došlo je spletom okolnosti koje sa sadržinom postupka nisu imale dodirnih tačaka; Tanjug je u međuvremenu doživeo pravnu transformaciju, usled čega više nije mogao biti akter sudskog postupka.^[20]

[14] <https://www.yourdictionary.com/chilling-effect#law>

[15] <https://www.raskrikavanje.rs/page.php?id=Tanjug-tuzio-urednika-Fejk-njuz-tragaca-traze-uslovnu-kaznu-zatvora-750>

[16] [Isto](#).

[17] <https://www.cenzolovka.rs/drzava-i-mediji/tanjug-proslu-godinu-zavrrio-sa-minusom-od-32-miliona-dinara/>

[18] <https://www.danas.rs/drustvo/advokat-janjic-i-tanjug-prihvatili-predlog-suda-da-spor-rese-medijacijom/>

[19] <https://fakenews.rs/2021/04/01/odbacena-tuzba-jp-tanjug-protiv-urednika-fakenews-tragaca/>

[20] <https://www.danas.rs/drustvo/uns-nije-prodat-tanjug-vec-pravo-da-se-na-deset-godina-koriste-imovinska-prava-te-agencije/>

Milena Popović, iz Istinomera, povodom ove tužbe izjavila nam je sledeće:

„Kolega Stefan Janjić je u svojoj izjavi zbog koje ga je Tanjug tužio pokušao da objasni zbog čega je važna provera svih informacija koje mediji plasiraju u javnost, a naročito zbog čega bi novinske agencije poput Tanjuga morale da budu posebno obazrive kada je provera podataka u pitanju. Naime, netačna informacija koju objavi agencija prenesu i drugi mediji i na taj način se lažna vest multiplikuje, širi dalje, stiže do većeg obima publike i dobija dodatno na težini.

Nažalost, agencija Tanjug, kao i veliki broj drugih medija (mahom tabloida), fektčekerske medije vide kao „neprijatelje“, umesto kao „saveznike“ u svakodnevnom obavljanju posla. Nije cilj našeg posla „lov na veštice“, već ukazivanje na važnost tačnog informisanja. Naime, koliko je bitno svaku informaciju proveriti pre plasiranja imali smo priliku da vidimo u toku epidemije korona virusa, kada je zbog lažnih vesti zdravlje ljudi bilo ugroženo.

Agencija Tanjug ovim postupkom propustila je da sagleda dobronamernu kritiku urednika jedne od svega tri fektčekerske organizacije u Srbiji, već je tužbom protiv našeg kolege pokušala da izvrši pritisak, kako na redakciju Fakenews tragač, tako i na druge fektčekere koji ubuduće reše da se bave radom ove agencije.“

Zagađenje Velikog bačkog kanala i oko njega

U okviru projekta „Građani imaju moć“, Partneri Srbija upoznali su se sa slučajem Ratka Đurđevca, ekološkog aktiviste iz Vrbasa. Ratko Đurđevac je predsednik udruženja Ekološki pokret Vrbas, neprofitnog udruženja osnovanog u Vrbasu oko zajedničke ideje očuvanja prirode, duhovnog nasleđa i širenja ekološke svesti.^[21]

Prilikom mapiranja SLAPP praksi, Partneri Srbija su se upoznali sa njegovim slučajem i postupcima koji su protiv njega pokrenuti. U trenutku našeg prvog razgovora sa njim (2019. godina), protiv Đurđevca su bila vođena tri postupka – krivični postupak za iznudu (koji je kasnije prequalifikovan u krivično delo ucene), parnični postupak za sticanje bez osnova (pravno neosnovano obogaćenje) i postupak po privatnoj tužbi, zbog uvrede. Sve postupke pokrenuli su javne institucije ili javni funkcioner.

Od ova tri slučaja, odlike SLAPP postupaka u najvećoj meri sadrži privatna tužba opštinske javne pravobraniteljke. Revoltiran pokretanjem drugog procesa protiv njega, Ratko je u svojim objavama na društvenim mrežama izneo niz kritika usmerenih na rad pravobraniteljke. S obzirom da je tužbu podnela pravobraniteljka koja obavlja javnu funkciju, osnovano je da ona mora prihvatiti ocenu i širu kritiku javnosti. U skladu sa funkcijom koju obavlja, za rad pravobraniteljke postoji i povećano interesovanje. Drugostepenom presudom Ratko je oslobođen odgovornosti i sud je konstatovao da Ratko nije mogao izvršiti krivično delo uvrede prema pravobraniteljki jer ocena njenog rada predstavlja vrednosni stav. Viši sud u Somboru se pozvao i na stav Evropskog suda za ljudska prava prema kojem su granice kritike šire u odnosu na funkcionere, političare i vladu nego u odnosu na građane. Ipak, veoma je značajno istaći da je, bez obzira na uspeh u predmetu, ovim postupkom izvršeno dodatno iscrpljivanje Ratka Đurđevca, jer su se paralelno vodila i druga dva predmeta.

[21] <https://www.ekovrbas.net/>

U krivičnom postupku za ucenu (prva kvalifikacija je bila krivično delo iznude), krivičnu prijavu protiv Ratka podneo je JKP Komunalac Kula Osnovnom javnom tužilaštvu u Vrbasu. JKP Komunalac Kula se u krivičnoj prijavi pozvao na argumente koji su jedino ukazivali da je Ratko svojim predlogom za saradnju ovom JKP predstavio ideju o pomoći Ekološkog pokreta Vrbasa oko zaštite Bačkog kanala. Osnov predloga je angažovanje resursa i kapaciteta Ekološkog pokreta Vrbasa. Ideja je potekla od iskustva Ratkove organizacije koja se godinama bavi sprečavanjem zagađenja Velikog bačkog kanala, kroz organizaciju različitih ekoloških aktivnosti i podnošenjem krivičnih prijava protiv zagađivača. U jednoj od prijava, vodna inspekcija utvrdila je da je za zagađenje odgovorno JKP Komunalac Kula.

Ekološki pokret Vrbas je više godina imao različite oblike saradnje sa lokalnim zagađivačima u domenu zaštite životne sredine. Pokret je zagađivačima ukazivao na trenutno stanje i propuste u radu koji su dovodili do akcidenata i ugrožavanja kanala. Zajedničkim delovanjem pokreta i zagađivača akcidenti su značajno smanjeni, a u slučaju njihovog nastanka, intervencije su bile efikasne. Takođe, saradnja je smanjila broj prijava inspekciji i drugim nadležnim organima.

Isti princip Ratko je ispred Ekološkog pokreta Vrbas želeo da primeni i u slučaju JKP Komunalac Kula, posebno imajući u vidu da se ne radi o kompaniji u privatnom vlasništvu već o javno-komunalnom preduzeću, koje bi zbog svog statusa, nadležnosti i osnivačkih akata trebalo da u većoj meri bude posvećeno zaštiti javnog interesa. Međutim, oni su predlog sporazuma koristili kao dokaz prilikom pokretanja krivičnog postupka za ucenu. Posebno je važno napomenuti da se Đurđevac pomenutoj instituciji obraćao sa istim predlogom nekoliko meseci ranije, ali da tada nije bilo nikakve reakcije. U toku postupka činjenice su pokazale da su predstavnici JKP Komunalac Kula kasnije kontaktirali Đurđevca tražeći da im još jednom dostavi predlog za saradnju. Značajno je ukazati da je u vreme podnošenja krivične prijave i pokretanja postupaka protiv Ekološkog pokreta Vrbas i Ratka Đurđevca direktor JKP Komunalac Kula izabran za predsednika Opštine Kula. Uzimajući u obzir i prethodne ugovore sa javnim preduzećima koji su potencijalni zagađivači, jasno je da su oni doprineli smanjenju ekoloških akcidenata. Naime, saradnja između Ekološkog pokreta Vrbas i potencijalnih zagađivača je doprinela zdravijoj životnoj sredini. Resursi obe strane su iskorišćeni u ekološke svrhe. Takođe, JKP Komunalac nije ni potpisao ugovor o saradnji koji je direktno tražio od Ekološkog pokreta Vrbas, a nakon što mu je ugovor prosleđen, nije ni imao dodatne predloge za njegovu izmenu. Svi ugovori koje je Ekološki pokret Vrbas potpisao sa drugim javnim preduzećima mogu biti dostupni javnosti i njihova sadržina nema elemente tajnosti.

U ovom predmetu Ratko nije uspeo da se odbrani od optužbi da je nastojao da uceni javno komunalno preduzeće. Prvostepena osuđujuća presuda potvrđena je u drugom stepenu, pa je tako Ratko osuđen uslovno na četiri meseca, uz period provere od godinu dana.

*Kanal u Vrbasu, ispod Vinogradskog mosta (novembar 2018. godine)
Izvor fotografije: Ratko Đurđevac*

Takođe, protiv pokreta koji predvodi Ratko pokrenut je i postupak za sticanje bez osnova (pravno neosnovano obogaćenje). U tom postupku, opština Vrbas tužila je udruženje, prvo ga kontaktiravši u julu 2018. godine, tražeći da im dostavi finansijske izveštaje za 2010. godinu, kada je opština Vrbas isplatila određenu sumu novca za sprovođenje ekoloških aktivnosti. Međutim, prema važećim propisima, kao i prema zaključcima koje je usvajala Opština Vrbas, organizacija u tom trenutku nije bila u obavezi da vodi i dostavlja finansijske izveštaje. U tom periodu organizacija je trebalo da Opštini Vrbas samo dostavi izveštaje o radu na kraju godine. Zakonska i ugovorna obaveza podnošenja finansijskih izveštaja nije postojala. Takođe, prema zaključcima, organizacija nije morala da vodi finansijsku dokumentaciju prema budžetskim linijama, jer budžet nije ni bio podeljen na takav način, te se od organizacije nije tražilo da se jasno vidi veza između svake aktivnosti i određenog troška. Zaključkom se novac dodeljivao za grupe aktivnosti u određenom periodu, a predstavnici Opštine Vrbas su potvrdili da su prisustvovali svim aktivnostima koje je sprovodio Ekološki pokret Vrbas i da su one bile realizovane u skladu sa predlozima i odobrenim zaključcima.

U ovom predmetu doneta je prvostepena presuda kojom je usvojen tužbeni zahtev i obavezan Ekološki pokret Vrbas da vrati oko 15% sredstava. U okviru sudskog postupka, Pokret nije uspeo da osam godina nakon realizacije aktivnosti pribavi svu dokumentaciju kako bi opravdao prateće troškove tih aktivnosti. S obzirom na to da je tužba delimično usvojena, advokatica koja zastupa Đurđevca je uložila žalbu na prvostepenu presudu.

Kao dodatni vid pritiska, Ekološki pokret Vrbas izmešten je iz opštinskih prostorija, tako što su ih prvo premestili u manji prostor, a potom i u potpunosti izbacili.

Ratko je stava da su svi predstavljeni postupci pokrenuti protiv njega tipična odmazda zbog njegovog aktivizma. Kako sam Ratko kaže:

„Svi problemi koji su mene, moju porodicu i udruženje koje predvodim snašli u prethodnom periodu, desili su se zbog mog kritičkog odnosa prema načinu na koji se sprovode državne politike u oblasti zaštite životne sredine, kako u našem lokalnu, tako i u regionu. Nastupao sam u javnosti zbog zagađenja Velikog bačkog kanala, zbog netransparentnih poslova, rizičnih po životnu sredinu, zdravlje ljudi i javni budžet. Podnosio sam prijave i urgencije nadležnim inspekcijama i drugim službama. Podnosio sam i krivične prijave protiv NN lica, sve u cilju javnog ukazivanja na pasivnost i nerad javnih institucija. Kao posledicu svega toga pretrpeo sam „inflaciju sudskih postupaka“ i medijsko blaćenje, koji su mene, moju porodicu i organizaciju značajno iscrpeli uz stalnu pretnju ličnoj i organizacijskoj egzistenciji. Međutim, prolazak kroz ove poteškoće srećno sam okrenuo u dragoceno iskustvo o dugim i bolnim dometima političkog revanšizma, a u snažnoj želji da ne budem samo još jedna žrtva beskrupuloznog sistema. Brzi oporavak sproveo sam kroz rekapitulaciju iskustava i uz podršku partnera i stručnih saradnika, promenivši doktrinu nastupa prema institucijama i prema svim spoljnim akterima, unoseći veći stepen profesionalizma, mentorstva, planiranja i predviđanja. Osnovano smatram da je Ekološki pokret Vrbasa danas mnogo snažnija i uticajnija organizacija od one, pre tri godine, pred ulazak u poteškoće.“

Rajski papiri

Primer Mreže za istraživanje kriminala i korupcije (KRIK) posebno je interesantan. U ovom slučaju, tadašnji ministar u Vladi Republike Srbije zadužen za inovacije i tehnološki razvoj, Nenad Popović, pokrenuo je nekoliko postupaka protiv KRIK-a, zbog povrede ugleda i časti, tj. zbog informacija objavljenih u 4 različita teksta, a u okviru međunarodnog novinarskog projekta „Rajski papiri“, tuživši novinare KRIK-a zbog tvrdnji da poseduje mrežu of-šor firmi, poslove i imovinu vrednu više od 100 miliona dolara, kao i da porez plaća u Švajcarskoj gde ima prebivalište.^[22]

„Sva četiri postupka koja su se vodila protiv KRIK-a po tužbama ministra zaduženog za inovacije Nenada Popovića okončana su u korist KRIK-a. Popović se u tri slučaja odrekao tužbi, a u jednom je njegova tužba odbijena.“^[23]

Postupajuća sudija u presudi je navela da su novinari KRIK-a postupali sa dužnom novinarskom pažnjom, da su pozvali ministra da da intervju, da je interes prava javnosti da zna bio veliki, kao i da je prilikom donošenja presude u obzir uzela i činjenicu da se Popović samo na ovom suđenju nije pojavio šest puta. Takođe, imajući u vidu da je Popović u trenutku vođenja postupka bio na javnoj funkciji, zaključeno je da je oštećeni morao da ima razumevanja što za njegove aktivnosti postoji opravdani interes javnosti, kao i da novinari KRIK-a nisu okarakterisali ministra kao nekog ko se bavi protivzakonitim poslovima.^[24]

Uzimajući u obzir nekoliko tužbi, kao i mnogobrojna ročišta na kojima su novinari i advokati KRIK-a morali da se pojavljuju, ovakav oblik pritisaka (i u pogledu vremena i u pogledu finansijskih izdataka za advokatske troškove) mogao ih je omesti da se u punom kapacitetu posvete svojim prioritetima i u određenoj meri uticati na sprovođenje njihovih aktivnosti na polju izveštavanja i istraživanja tema od značaja za javnost, pre svega korupcije.

Jelena Vasić, projektna menadžerka KRIK-a, nam je u okviru izrade ove studije slučaja rekla da je svakom tužbom traženo milion dinara odštete. Ministar se nije pojavio ni na jednom od ročišta, kojih je bilo oko 10, uvek navodeći da je na službenom putu. Vasić je takođe ukazala da je KRIK na ovaj način bio izložen ne samo finansijskom pritisku, već su im i pripreme za ročišta, kako advokata, tako i samih novinara i urednika, takođe oduzele dosta vremena. Takođe, s obzirom da im je dosta finansijske dokumentacije na engleskom jeziku, morali su da prevode određeni deo toga kako bi na sudu mogli da obezbede dokaze o ispravnosti svog rada.

Vasić je takođe potvrdila da su i nakon ovih postupaka nastavili da pišu o ministru Popoviću, ali da smatra da bi ovakve tužbe mogle da utiču na druge manje novinarske agencije i novinare sa manje iskustva, koji bi možda usled pomenutih pritisaka odlučili da prestanu da pišu o određenoj temi, pa čak i da uklone određene vesti sa sajta, upravo iz straha da se ovakvi sudski postupci ne ponove.

Kao još jedan od vidova pritisaka, Vasić vidi i način na koji je ova tema propraćena u različitim medijima. Naime, kod određenog dela populacije, samo izveštavanje da je KRIK tužen od strane državnog funkcionera može ih dalje diskreditovati kao nekoga ko je sigurno preneo netačne informacije, bez obzira što su svi postupci okončani u njihovu korist.

[22] <https://www.danas.rs/drustvo/krik-ministar-se-opet-nije-pojavio-na-sudu-okoncan-postupak-po-tuzbi-protiv-krik-a/>

[23] <https://www.krik.rs/sva-sudjenja-po-tuzbama-popovica-završena-u-korist-krik-a/>

[24] <https://www.krik.rs/sva-sudjenja-po-tuzbama-popovica-završena-u-korist-krik-a/>

Uporedna praksa u Sjedinjenim Američkim Državama

Imajući u vidu da su SLAPP postupci sve zastupljeniji u Srbiji, čini se potrebnim da se ukratko predstavljaju relevantni pravni okvir i praksa u drugim državama, pre svega Sjedinjenim Američkim Državama, koje su donele niz anti-SLAPP zakona, čiji je cilj da spreče pojedince i korporacije da koriste sudove i potencijalne pretnje parnicom kako bi zastrašili aktiviste. U pogledu izveštavanja, novinarske organizacije i novinari mogu koristiti statute protiv SLAPP-a kako bi se zaštitili od finansijske pretnje u slučaju tužbi protiv njih, najčešće zbog kleveta.^[25]

O prisustvu ovakvih postupaka svedoči i činjenica da je sloboda govora garantovana prvim amandmanom Ustava Sjedinjenih Američkih Država. Efikasnost ovakvih postupaka najviše se ogleda u činjenici da mogu trajati godinama, i na taj način potpuno finansijski iscrpeti resurse tuženog.^[26] Istovremeno, mogu i psihološki uticati na tu osobu, koja će ubuduće verovatno opreznije saopštavati određene informacije, upravo iz straha da se protiv njih ne pokrene novi postupak.

Prema većini anti-SLAPP zakona koji se u SAD donose na nivou saveznih država, tuženi podnosi predlog za odbacivanje tužbe (eng: *motion to strike the case*) zbog toga što izražava mišljenje o temi od značaja za javnost. Tada se teret dokazivanja prebacuje na tužioca, koji potom mora dokazati verovatnoću da će prevladati u tužbi – što znači da moraju pokazati da imaju dokaze koji bi mogli rezultirati osuđujućom presudom. Ako tužilac ovo ne može da dokaže, tužba se u takvim situacijama odbacuje putem postupka protiv SLAPP-a, gde mnogi zakoni omogućavaju tuženima da naplate advokatske takse od tužioca.^[27] Takođe, odbacivanje tužbe se ovde dešava pre nego što sud otvori glavni pretres, što značajnije skraćuje postupak.

O zastupljenosti ovakvih tužbi svedoči i sajt anti-slapp.org^[28] na kojem su dostupne priče o različitim oblicima zastrašivanja. Na ovom sajtu može se primetiti da se SLAPP tužbe podnose ne samo protiv novinara i aktivista, već i protiv naučne zajednice, advokata, branilaca ljudskih prava, potrošača, organizacija civilnog društva, ali i protiv govora na internetu pojedinaca, malih preduzetnika, žrtava seksualnog nasilja/nasilja u porodici itd.

Iako se u Srbiji o ovakvim tužbama, iako dosta zastupljenim, malo priča, u Americi su česta tema i u poznatim emisijama. O ovakvim tužbama, zakonodavnom okviru u Americi i primerima iz prakse govoreno je u okviru programa Last Week Tonight, poznatog komičara Džona Olivera, koji je i sam bio izložen jednoj takvoj SLAPP tužbi.^[29] U emisiji, između ostalog, Oliver navodi da ovakve tužbe ne samo da mogu uticati na tužene, već i na druge medije koji bi u budućnosti onda obazrivije birali reči prilikom predstavljanja određenih javnih ličnosti.

[25] <https://www.rcfp.org/resources/anti-slapp-laws/>

[26] <https://anti-slapp.org/what-is-a-slapp>

[27] <https://www.rcfp.org/resources/anti-slapp-laws/>

[28] <https://anti-slapp.org/slapp-stories>

[29] Celu priču možete pogledati na video klipu SLAPP suits: Last Week Tonight with John Oliver (HBO) dostupnoj na sledećem linku - <https://www.youtube.com/watch?v=UN8bJb8biZU&t=8s>

U novembru 2020. godine, Njujork je postao najnovija država koja je ojačala svoje anti-SLAPP zakonodavstvo, pružajući veće zaštite u pogledu slobode govora, pisanja predstavki i slobode udruživanja.^[30]

.....
[30] <https://www.jdsupra.com/legalnews/new-york-becomes-latest-state-to-49082/>

Raspoloživi pravni mehanizmi zaštite u SLAPP postupcima

Pokretanjem SLAPP postupaka nastoji se umanjiti ugled i reputacija tuženog. Sama tužba ili drugi akt kojim se postupak pokreće, ma koliko bio neutemeljen, u delu javnosti stvara utisak da tužilac samo koristi dozvoljena pravna sredstva za zaštitu od neosnovanih napada, a kada takvi postupci budu okončani u korist tuženog, na primer odbacivanjem tužbe, ta tema u javnosti pada u zaborav. Cilj ovakvih postupaka jeste i zastrašivanje aktivista, novinara i drugih aktera koji ukazuju na propuste organa javne vlasti, kako bi oni bili odvraceni od daljih aktivnosti i kritika njihovog rada, kao i iscrpljivanje finansijskih sredstava aktivista vođenjem dugih pravnih procesa. Ovakvi postupci utiču i na buduće izveštavanje o određenim temama, institucijama, političarima i javnim ličnostima, jer predstavljaju i svojevrsno „upozorenje“ drugim organizacijama, novinarima i aktivistima da nije „pametno“ pričati o određenim temama, pre svega korupciji i kršenju zakona. Postupci su takođe vrlo neizvesni, s obzirom na to da tužioci često na raspolaganju imaju i različite mehanizme da dalje utiču na tok samog postupka i van zakonski predviđenih mehanizama, poput političkog uticaja.

SLAPP postupci mogu se tumačiti i kao pokušaj ograničavanja slobode govora, što je posebno problematično, imajući u vidu da Ustav Republike Srbije garantuje slobodu mišljenja i izražavanja. Naime, Ustav jemči „slobodu mišljenja i izražavanja, kao i sloboda da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje. Sloboda izražavanja može se zakonom ograničiti, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije“.^[31]

Stoga je važno ukazati da u Srbiji ne postoje specifični pravni mehanizmi na raspolaganju tuženim licima, kojima bi oni pred sudom dokazali da su u pitanju upravo SLAPP postupci, koji za cilj nemaju postizanje pravde ili zaštitu određenih prava, već sprečavanje aktivista i novinara da plasiraju određene informacije u javnost ili da podignu svest građana o zaštiti javnog interesa. Ipak, ovde ćemo ukazati da određeni procesni mehanizmi, ako se ispravno iskoriste, mogu biti korisni za odbranu aktivista ili novinara od SLAPP postupaka.

Pre svega, određeni mehanizmi iz pravnog sistema Republike Srbije se mogu koristiti protiv zlonamernih tužbi u građanskim postupcima. Ovde se pre svega misli na institut zloupotrebe prava. Pravni osnov za primenu instituta zloupotrebe prava u građanskim postupcima nalazimo u Zakonu o obligacionim odnosima i Zakonu o parničnom postupku.

Zakon o obligacionim odnosima u članu 13. postavlja načelo svih obligacionih odnosa: „Zabranjeno je vršenje prava iz obligacionih odnosa protivno cilju zbog koga je ono zakonom ustanovljeno ili priznato“. Ovo načelo primenljivo je u svim postupcima koji se odnose na ugovorne odnose u naknadu štete, a naročito na naknadu štete kod povrede prava ličnosti (uvreda, kleveta, povreda časti i ugleda...).

Pored Zakona o obligacionim odnosima, mehanizam zaštite predviđen je i po osnovu Zakona o parničnom postupku. Naime, ZPP u odnosu na zloupotrebu prava propisuje članom 9: „Stranke su dužne da savesno koriste prava koja su im priznata ovim zakonom. Sud je dužan da spreči i kazni svaku

[31] [Ustav Republike Srbije](#), čl. 46

zlorabu prava koje imaju stranke u postupku". Članom 187. propisana je i zloraba procesnih ovlašćenja: „Ako je zbog zlorabe procesnih ovlašćenja nekoj od stranaka naneta šteta, sud će oštećenoj stranci, na njen zahtev da dosudi naknadu štete. Ako stranka istakne zahtev za naknadu štete zbog zlorabe procesnih ovlašćenja, sud će iz razloga celishodnosti da odvoji postupak". Odredbe ovih članova nisu razrađene detaljnije, pa izostaje odgovor na pitanje – da li stranka mora da se pozove na zlorabu prava u sudskom postupku, ili sud može da reaguje po službenoj dužnosti?

Problem postoji i u odsustvu definicije zlorabe prava. U presudi Prevl 108/08 od 01.04.2008. godine, Vrhovni kasacioni sud ne daje odgovor na pitanje šta je zloraba prava, ali daje određenje za njeno prepoznavanje na sledeći način: „Za zlorabu u vršenju prava karakteristično je odsustvo srazmernosti, interesa, odnosno biranje takvog načina vršenja prava koje drugoj strani nanosi nesrazmernu štetu. U konkretnom slučaju po oceni Vrhovnog suda Srbije radi se o zlorabi prava na strani tužioca koja ne uživa pravnu zaštitu". Ukoliko bismo uzeli u obzir definiciju koja ima ciljno određenje zlorabe iz Zakona o obligacionim odnosima (vršenje prava protivno cilju kome je namenjeno) i element nesrazmernosti koji se pominje u odluci Vrhovnog kasacionog suda, veliki broj građanskih postupaka koji se vode protiv aktivista i aktivistkinja bi obuhvatili upravo ove kriterijume. Ovo, naravno, ne iscrpljuje sam pojam zlorabe, koji usled tehnološkog napretka, životne inventivnosti i ljudske kreativnosti zaista može biti izuzetno širok. Ono što je ključno jeste da se aktivisti i aktivistkinje, kao i njihovi advokati koji ih zastupaju na sudu u građanskim parnicama, pozivaju na ovaj institut što češće, kako bi se sudskoj praksi pružila prilika da ove pojmove prihvati u novom ruhu i specifičnom društveno-političkom kontekstu u kom se novi oblici zlorabe događaju. Neposredna primena međunarodnih sporazuma koje je Srbija ratifikovala poput Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda koja, kroz bogatu praksu Evropskog suda za ljudska prava ustanovljava standarde slobode izražavanja i (ne)dozvoljenog mešanja pojedinca i države u ovu slobodu, kao i kontinuirano insistiranje onih koji se nađu pred sudom na ovoj primeni, može značajno olakšati odbranu od ovakvih tužbi, a ujedno predstavlja i obavezu svih državnih organa predviđenu Ustavom Republike Srbije.

Zaključci i preporuke

Imajući sve navedeno u vidu, dolazi se do zaključka da javne institucije i pojedinci koje se nalaze na čelu tih institucija neretko pokreću pravne postupke protiv aktivista, kao vid odmazde zbog njihovog angažovanja u javnom interesu.

Činjenica da SLAPP postupke protiv aktivista pokreću nosioci javnih funkcija ili javne institucije znači da pokretači tih postupaka imaju značajnu prednost – finansijsku, medijsku ili institucionalnu, a ponekad sve zajedno. Kako bi se umanjila ovakva prednost pokretača postupaka, neophodno je da se aktivistima pruži podrška u svim navedenim aspektima.

Pre svega, **potrebno je obezbediti adekvatnu pravnu zaštitu** pojedincima, pokretima i organizacijama koji se suočavaju sa ovakvim pritiscima. Učešće aktivista u ovakvim procesima bez adekvatnog zastupanja značajno umanjuje njihove izgleda za uspeh, ma koliko da je sama tužba neutemeljena, naročito imajući u vidu navedene kontekstualne faktore. Stoga savetujemo aktivistima da, čim saznaju da se protiv njih pokreću SLAPP postupci, potraže podršku unutar civilnog sektora.

Pravna zaštita u ovom kontekstu ne odnosi se samo na odbranu od tužbi. U nekim slučajevima, aktivistima može biti korisno **da i sami pokrenu pravne procese** protiv onih koji ugožavanjem javnog interesa krše konkretne propise (npr. podnošenjem krivičnih prijava, prijavljivanjem nadležnim inspekcijским organima, i sl). U saradnji sa advokatom, u svakom konkretnom slučaju treba proceniti da li bi takvo pokretanje postupka osnažilo zaštitu aktivista u SLAPP predmetima, što bi i trebalo da bude prioritet, ili bi proizvelo suprotan efekat.

Dalje, preporučujemo da aktivisti, u situaciji kada su izloženi SLAPP postupcima, razmotre da li **iznošenje konkretnog slučaja u javnost** može da im bude od koristi. Privlačenje pažnje javnosti, ukazivanje na nepravilnosti u radu institucija i dovođenje u vezu tih nepravilnosti sa SLAPP postupcima kao činom odmazde, može u određenim situacijama doprineti okretanju javnog mnjenja na stranu aktivista. U okviru ovakvih kampanja važno je ukazivati na zloupotrebe javnih resursa za pokretanje pravno neutemeljenih postupaka protiv aktivista, kao čina odmazde za njihovo interesovanje za određene teme, poput kršenja zakona i sprečavanja korupcije.

Takođe, izlazak u javnost ima za cilj da osnaži **mrežu podrške u lokalnoj zajednici**. Ipak, i ovde savetujemo pažljivo promišljanje strategije javnog nastupa, u saradnji sa pravnim zastupnikom, kako ne bi bile umanjene šanse za okončanje pravnih procesa u interesu aktivista, uprkos pozitivnim efekima javne kampanje. U svakom slučaju, izlazak u javnost ne bi trebalo da bude stihijski već pažljivo osmišljen, uz oslanjanje na dostupne mreže podrške unutar civilnog sektora.

Iznošenje slučaja u javnost može poslužiti za mobilizaciju javnosti i **crowdfunding** – prikupljanje sredstava za odbranu od SLAPP postupaka.

Internacionalizacija konkretnog problema može u nekim slučajevima doprineti stvaranju povoljnijeg ambijenta za suprotstavljanje SLAPP postupcima. Povezivanje sa međunarodnim akterima koji su u stanju da pruže različite vidove podrške, kao i alarmiranje međunarodnih institucija koje saraduju sa javnim institucijama u Srbiji, može doprineti stvaranju atmosfere u kojoj pokretači SLAPP postupaka automatski odustaju od pokretanja tih postupaka. U konkretnom slučaju, to su institucije

ili javni funkcioneri koji, u procesima međunarodne saradnje ili evropskih integracija, bivaju izloženi procenama svog rada. Primera radi, to mogu biti i specijalne procedure UN koje se mogu pokrenuti pred Specijalnim izvestiocem za branitelje ljudskih prava ^[32] kao i drugim specijalnim UN telima. Ukoliko se pokretanje SLAPP postupaka predstavi na pravi način i pokaže kako odmazda protiv aktivista može imati negativan uticaj na ocenu stanja prava i sloboda i izveštavanje o napretku Srbije, to može ojačati poziciju aktivista i umanjiti jaz moći između civilnog sektora i pokretača tih postupaka.

Na kraju, **apelujemo na pružaoce raznih vidova psihološke podrške da se uključe u SLAPP procese**. Kako smo ranije spomenuli, pokretanje SLAPP postupaka aktiviste suočava sa brojnim rizicima (zatvorske kazne, ozbiljni finansijski troškovi, uvođenje u kaznenu evidenciju, izloženost osudama okruženja, osećaj odgovornosti prema drugim licima koja su takođe pogođena tužbama...) Svi ovi faktori nesumnjivo utiču na način na koji će aktivisti reagovati na SLAPP procese, a izvesno se nepovoljno odražavaju i na mentalno zdravlje aktivista, koji trpe veliki pritisak, zbog čega je neophodno uključiti sve nivoe podrške u borbu protiv gušenja građanskog aktivizma u Srbiji.

.....
[32] <https://www.ohchr.org/en/issues/srhrdefenders/pages/srhrdefendersindex.aspx>